

**Miroslav Hroch: Buržoazní revoluce v Evropě,
Svoboda, Praha 1981, 473 stran**

Rozbor problematiky, která trvale přitahuje pozornost vědeckých pracovníků snad všech společenskovědních disciplín, zahajuje autor úvahou nad tím, odkdy je vlastně pojem revoluce používán v dnešním slova smyslu, a zjišťuje, že se stal součástí politického slovníku teprve koncem 17. století, předtím byl používán spíše pro označení procesů přírodovědních. Přelom ovšem nastal až Velkou francouzskou revolucí, jež se stala i inspirujícím zdrojem pro vytváření teoretických koncepcí revoluce (G. W. F. Hegel, R. Chateaubriand, A. Blanqui) a hodnocení jejího významu v dějinách. Na vědecký základ však postavili teorii revoluce až zakladatelé marxismu-leninismu, kteří svoje poznatky dali do služeb bezprostřední revoluční praxe.

Kniha dále obsahuje přehledný souhrn vývoje moderních buržoazních doktrín revoluce, počínaje obdobím na přelomu 19. a 20. století, přes meziválečná léta až po současnost. Autor zjišťuje, že přes vnější odlišnosti je pro všechny tyto koncepce společný nejen subjektivistický a idealistický přístup, ale i koneckonců odmítavé stanovisko k revolucím. To platí zejména též pro nejnovější teorie ať již historiků, či sociologů, politologů a dalších společenskovědních pracovníků.

Do protikladu k nim staví nejnovější marxistické práce sovětské, polské a autorů NDR, usilující o rozpracování poznatků klasiků marxismu-leninismu. V této souvislosti upozorňuje na to, že v naší produkci nebyla v posledních letech, s výjimkou několika historiků jako J. Purše a O. Urbana, věnována této problematice náležitá pozornost.

Jádro práce rozčlenil M. Hroch do tří částí: raně buržoazní revoluce, buržoazní revoluce manufakturního období a buržoazní revoluce průmyslového věku.

Do první skupiny revolucí řadí především německou selskou válku, kde vedle popisu jejích jednotlivých fází sleduje diskusi, jež se k ní rozvinula již v průběhu 19. století a kde se objevily takové otázky jako: šlo o revoluci buržoazní či měšťanskou, jaké byly její hlavní mezníky atd. Na základě zevrubného rozboru sociálně politických, ekonomických a ideologických (náboženských) faktorů dochází k závěru, že porážka revolučních sil vedla k návratu do předrevoluční

situace, ke konzervaci feudálních poměrů, tedy ke zcela netypickému výsledku.

Podobným způsobem postupuje i u nizozemské revoluce, o níž zjišťuje, že ještě neměla důsledně protifeudální charakter: porážka feudálního absolutismu sice otevřela cestu buržoazním vztahům, ale převahy nabyl neperspektivní kupecký kapitál, který musel hledat spojence v určitých složkách aristokracie. Celkově zde revoluce postupovala pomalu a dokončena byla až po francouzské intervenci v roce 1795.

Buržoazní revolucí manufakturního období se stala předně anglická revoluce 17. století, jejímž hegemonem byla venkovská šlechta, obchodní buržoazie, gentry i některé další skupiny, z nichž každá vytyčila a v daném období prosazovala svůj program. I v tomto případě dochází autor k závěru, že jejím uskutečněním ještě nevznikla vyzrálá buržoazní společnost a teprve postupně na přelomu 17. a 18. století byla prosazována opatření uskutečňující požadavky buržoazie, kdežto práva lidu dostala právní garance až v dalším století.

Značná pozornost je logicky věnována Velké francouzské revoluci, zejména pokud jde o teoretické problémy s ní spjaté. Autor upozorňuje, že ve Francii sice existovala dlouhou dobu krize feudálního řádu, ale chyběla revoluční situace, jež vznikla teprve v souvislosti s rozpory uvnitř vládnoucí třídy, zhoršením podmínek života lidových mas, vlivem osvícenecké ideologie atp. Zkoumá dále otázku, kdo byl v určité etapě hegemonem revoluce a zaměřuje se především na období jakobínské diktatury, jejíž porážku označuje za faktický konec revoluce. Dovojuje ovšem, že v konečných důsledcích došlo k pádu feudalismu a nastolení cesty rozvoje kapitalismu, a to bez ohledu na to, že byl proveden napoleonský převrat, resp. bourbonská restaurace.

Úvahy o této problematice uzavírá rozbořem ohlasu Velké francouzské revoluce v Belgii, Itálii a Německu.

Radu zvláštností zjišťuje ohledně revolučního cyklu ve Španělsku v 19. století, jehož vyvrcholením se stalo vyhlášení republiky v roce 1873, která ovšem přetrvala jen necelé dva roky. Přesto však je možno konstatovat, že revoluce, která vyrostla z celkové krize španělské absolutistické monarchie, měla vzestupnou tendenci a její nejradikálnější projevy ovlivňovaly demokratické hnutí ještě v 20. století.

Od předcházejících zemí se lišil vývoj ve Skandinávii, kde byly sociální přeměny prováděny vesměs shora a které autorovi slouží jako příklad objasnění otázky úloh reforem v revoluci.

Kapitolu o revolucích průmyslového věku otevírá M. Hroch rozbořem revoluce v roce 1830, a to nejprve ve Francii, a ohlasu, který měla v sousedních zemích. Dále zkoumá revoluci v Německu, jejímž cílem bylo jeho sjednocení, čehož ovšem bylo, stejně jako v Itálii, dosaženo jen částečně, zatímco v Polsku zaznamenala revoluce úplnou porážku. Jinak tomu bylo v Anglii, Švýcarsku a Dánsku, kde se uskutečnila prostřednictvím demokratických reforem.

Revoluci let 1848—1849 označuje jako poslední buržoazní revoluci klasického

typu, dovršující revoluční vývoj, který od 17. století poháněl proces přechodu od feudalismu ke kapitalismu. Ke společným rysům této revoluce řadí zejména vzájemné ovlivňování jejího průběhu v jednotlivých zemích a to, že její novou složkou se stal proletariát, který v některých případech (Paříž, Porýní) již vystoupil zcela samostatně.

Vzhledem k těmto poznatkům pak autor zkoumá revoluční cykly ve Francii a Německu, kde především určuje jejich hlavní etapy, zamýšlí se nad tím, kdo v nich byl hegemonem, a sleduje, jak se prosazovaly a projevovaly subjektivní faktory.

Zvláštní část je věnována objasnění otázky vztahu buržoazní revoluce a formování novodobých národů, a to jednak v zemích, kde jejich příslušníci tvořili součást vládnoucí třídy, jednak tam, kde šlo o národy nesamostatné. V této souvislosti určuje čtyři základní modely revoluce: a) tzv. integrovaný typ revoluce (např. Češi, Finové), představující takový typ hnutí, jehož nositelé se dostávali do střetu s buržoazií vládnoucího národa a stimulovali tak další rozvíjení revoluce; b) opožděný typ (Lotyšši, Slovinci) byl hnutím méně vyspělých národů s převahou výrazně individuálních vlastností; c) povstalecký typ (Srbové, Bulhaři) hnutí měl přímý vliv na rozvoj revoluce proti feudální třídě vládnoucího národa; d) dezintegrovaný typ (Bretonci, Walesané) byl hnutím, které probíhalo teprve po dovršení buržoazních revolucí.

Pokud jde o ruský revoluční cyklus, zjišťuje autor, že představuje již přechod k revoluci nového typu, což platí v první řadě o vývoji v letech 1905—1907.

V závěrečné kapitole jsou sledovány některé obecné problémy revoluce a z nich pak určeny čtyři hlavní typy buržoazních sociálních revolucí: a) revoluční cyklus skládající se převážně z politických revolucí, které po řadě zvratů dosáhly nakonec úspěchu (např. Francie); b) cyklus zahájený politickou revolucí a dokončený reformami (Anglie, Nizozemí); c) cyklus probíhající jako souhrn reforem (skandinávské státy); d) cyklus začínající reformami a dokončený revolucí (Německo).

Kniha M. Hrocha reaguje na řadu otázek, s nimiž se musí vypořádat nejen obecná historiografie, ale v podstatě i všechny další historické disciplíny, včetně dějin státu a práva. Její přínos spočívá mimo jiné i v neobyčejně vysoké teoretické úrovni a zobecnění řady konkrétních problémů, jež se stávají inspirací pro další rozpracování, mimo jiné i pokud jde o jednotlivá historickoprávní témata.

Pavel Mates